

At leve med lys er ikke blot et spørgsmål om at kunne se. Det er et spørgsmål om at kunne se verden på en særlig måde. Lys bruges til at skabe atmosfære, det påvirker vores samvær med andre mennesker og vores brug af lys er et udtryk for vores kulturelle tilhørsforhold.

AT LEVE MED LYS

MIKKEL BILLE

INSTITUT FOR TVÆRKULTURELLE OG REGIONALE STUDIER, KØBENHAVNS UNIVERSITET

Lys har en fremtrædende plads i videnskaberne. Fysikere udforsker lysets natur, hastighed, og farve med store potentialer for udvikling af teknologier. Læger viser, hvordan lys har en helbredende effekt ved at påvirke biologiske processer og produktion af vitaminer og signalstoffer. Fra et udviklingsperspektiv er mennesket et af de få væsener, der kan skabe og kontrollere ild, og dermed lys, hvilket fra tidlige tider har betydet, at natten kunne oplyses, mad kunne tilberedes, og kroppen kunne varmes. Disse mange facetter af lys er måske også årsagen til, at lys har fået en fremtrædende plads blandt metaforer for sandhed, åbenbaring og viden. Lys er, om vi er os det bevidste eller ej, en central del af det at være menneske, og derfor er lys i høj grad interessant ud fra et kulturelt perspektiv.

DET GODE LYS

At leve med lys er ikke blot et spørgsmål om at

kunne se. Det er et spørgsmål om at kunne se verden på en særlig måde. I Danmark er det ganske normalt at tænde et stearinlys ved et frokostbord, og en måde at signalere velkomst og samvær. Vi tænker måske ikke over det, men langt det meste af den belysning, vi møder i dagligdagen, er iscenesat for os, lige fra gadebelysning, filter på vinduer, til kontorbelysning. Lyseksperter forsøger konstant at forme belysningen ud fra de nyeste forestillinger om "det gode lys". Mange studier har således vist, hvorledes lyssætningen kan påvirke produktiviteten på arbejdspladsen, forhindre narkomaner i at bruge deres nåle på toilettet, og få varer til at se friskere ud i køledisken. Vi orienterer os i verden gennem lyset.

Vi lever altså ikke blot i lys, men også med lys, der former vores forestillinger om verden, skønhed, det gode liv og socialt samvær. Man kan tale om, at vi indgår i forskellige slags

Jordansk hjem: Grønt lys gennem vinduer

FOTO: MATILDE LYKKE

”lyskulturer”, der er så indgroede, at de fleste mennesker end ikke tænker over, at den måde, de i dagligdagen belyser deres omgivelser, er udtryk for kulturelle og sociale normer. Belysning handler om at skabe identitet for såvel steder som for os selv. I danske hjem kommer denne kulturelle brug af lys oftest til udtryk i form af dæmpet, spredt belysning, hvor små lamper eller stearinlys markerer nuancer mellem lys og mørke, der skaber små rum i rummet. Som et af de lande med det største forbrug af stearinlys pr. indbygger bruger danskerne flammens særlige evne til at skabe den intime og uformelle stemning, der kendetegner mange danske hjem. Når jeg som antropolog interviewer danskere om deres brug af lys, er det tydeligt, at stearinlys har en særlig - men ofte ubevidst - rolle i skabelsen af, hvad informanter kalder en ”hyggelig” atmosfære. Filosofen Gaston Bachelard skriver poetisk, at drømmerierne ved det lille lys fører os til fortrolighedens små rum. Det er, som om der er skyggefulde kroge i os, der kun tåler et flimrende lys. Hvad end interviewpersonen er alene hjemme og skal falde ned efter en arbejdsdag, eller hvis der er

gæster, kan lys bruges til at skabe intimitet. Dette hyggelys omtales ofte som noget særligt dansk, med alt hvad den slags betegnelser indeholder af forestillinger om fællesskab og kulturel sær egenhed.

MODSTAND MOD ENERGIPÆREN

Udfasningen af glødepæren i 2012 markerede afskeden med en glødepæreteknologi, der i høj grad har formet menneskets visuelle oplevelse af det 20. århundrede. Udfasningen er en del af et større politisk projekt om at værne om jordens ressourcer og fremtid. Den spiralformede energipære fik som første egentlige alternativ til glødepæren dog en kølig modtagelse i Danmark. Den kunne ikke dæmpes. Den tændte langsomt, og farvegengivelsen og farvetemperaturen var slet ikke, som man var vant til. Den gav ”koldt” og ”sterilt” lys, modsat glødepærens varme. Små nuancer i den visuelle tilsynkomst af verden, var altså nok til, at mange danskere modsatte sig den nye teknologi, der ellers kunne spare dem penge, og sænke verdens energiforbrug. I stedet hamstrer mange danskere glødepærer, mens de venter på, at

Dansk stue:
Skygger og dæmpet hyggelys

den efterfølgende LED lysteknologi falder i pris og forbedres i kvalitet. Mens mange andre nye klimat teknologier er opfundet og indført, er det altså ved lyset, at modstanden fra forbrugerne i Danmark særligt opstår. For at sikre jordens atmosfære, er det nødvendigt med en forståelse for dagligdagsatmosfærene. For muligvis orienterer mennesket sig i verden gennem lyset, men det identificerer sig også med lyset ved at skabe stemninger og følelser, som er indlejret i kulturel identitet og normer for samvær.

LYSKULTUR I JORDAN

Som led i mine undersøgelser af lys og nye lysteknologier som kulturelle fænomener, udførte jeg feltarbejde blandt beboere i Syd Jordan. Her var glæden stor over tilgængeligheden af den nye teknologi. En bar pære eller lysstofrør i loftet skaber her den ønskede atmosfære, og her er de "hyggelige", små rum i rummet og uformelle samvær ikke en prioritet. Det er snarere det formelle samvær og visuelt store rum, de ønsker. Tilsynecomsten af et stort recepti-onsrum viser, at ejeren har et stort netværk, som han har plads og økonomi til at invitere. I det jordanske samfund måles prestige blandt andet på størrelsen af ens netværk, og deraf følgende formodede evne til at få indflydelse og magt. "Godt lys" handler her ikke om, at farve-gengivelse og temperatur skal være så tæt på det naturlige lys som muligt, men om at stærkt hvidt lys får rummet til at syne større ved at oplyse hvert et hjørne.

Mere end blot rent funktionelt at iscenesætte, at familien er vigtig og generøs, har lyset også religiøse betydninger. Forestillinger om, at onde ånde lever i mørket og skyggerne, er frem-trædende, og lyset bruges aktivt til at holde dem væk. Mest uvant for danske normer for lys-sætning er nok de grønne vinduer, som de

fleste huse i Syd Jordan har fået installeret i det seneste årti. Om dagen overmaler solens gen-nemtrængende lys interiøret med grøn farve, og om natten stråler grønt lys ud af huset. Den grønne farve er tæt forbundet med islamisk historie, og anvendes til at ihukomme Allah, og derigennem søge beskyttelse af hjemmet og personerne i det mod uheld og ulykke. Det grønne lys skaber ro og en følelse af trykthed, og Guds nærvær. "Godt lys" er her ikke et spørgsmål om videnskabsfolkernes forståelse af optimal lysmængde, -spektrum, og -fordeling, men om religiøs beskyttelse og social pre-stige. Lysteknologier, ligesom de fleste andre teknologier, må således altid forstås i forhold til de sammenhænge, de bliver en del af og de følelser og forståelser, de fremtvinger.

LYS OG ATMOSFÆRE

Et centralt aspekt af at forstå den måde, men-nesker lever med lys, findes i begrebet "atmo-sfære". For hvad er en atmosfære egentlig, hvis ikke blot et meteorologisk begreb? Filosofer har længe forsøgt at afdække dette lidt vage eksistentielle begreb. Den kan mærkes, gribe os og få humøret til at slå om fra bedrøvet til opstemt, og dog kan den ikke udpeges fysisk. Den er omskiftelig, og er ikke nødvendigvis begrænset til ét rum, men kan omfavne et sted som en slags tåge. Den er ikke kun et produkt af en arkitekts fornemmelse for formgivning, men ej heller alene et produkt af et enkelt individs sindstilstand. Det er følelsen af at være et sted: en lørdag aften alene på sofaen, en æstetisk erfaring på et kunstmuseum, fælles-skabet ved en fodboldkamp eller intimiteten på en restaurant. Netop denne flerstemmighed og vaghed gør atmosfære til et fænomen med mange potentialer, såvel filosofisk og analytisk, som rent praktisk i dagligdagens indretning og identitetsdannelse.

Med lys kan man forsøge at iscenesætte en at-mosfære og forme den måde, vi ser verden på, men man er aldrig sikker på, at alle føler netop det samme. For en dansker kan oplevelsen af grønne rum i Jordan være nærmest surreali-stisk og svimlende, mens en jordaner vil føle dansk hyggelys søvndyssende. Det er muligt, at mine danske interviewpersoner egentlig gerne vil bidrage til at sænke forureningen, men små nuancer i lyset og mangler ved teknologien, er nok til, at atmosfæren ikke helt bliver som forventet. Atmosfære er dermed ikke kun den måde et individ oplever verden på, men også de sanselige normer, kollektive fællesskaber har for samvær, hvoraf lys er en faktor.

Lyseksperter forsøger konstant at forme belysningen ud fra de nyeste forestillinger om "det gode lys".
